

یادداشت

حضور علی و اجرایی رفسنجانی در عملیات خیبر (۳)

«سردار محسن رشید» پژوهشگر تاریخ جنگ ایران و عراق است، او در یادداشتی به مناسبت سالمرگ آیت‌الله هاشمی در چند بخش به نقش او در دوران ۸ سال دفاع مقدس اشاره کرده‌است.نوشته ذیل بخش سوم این یادداشت است و ادامه آن به طور منظم در شماره‌های آتی منتشر خواهد‌شد:

در عملیات خیبر آقای هاشمی برای اولین‌بار در قرارگاهی به نام خاتم‌الانبیا حاضر شد که دو قرارگاه از زیرمجموعه خود داشت، یکی کر بلاهه فرماندهی شهید صیاد شیرازی و دیگری قرارگاه نجف‌به فرماندهی محسن رضایی. آقای هاشمی در این عملیات برای اولین‌بار به صراحت پرده از روی استراتژی خویش برداشت و به فرماندهان رده‌های مربوطه (نقل به مضمون) گفت «شما عملیات را با موفقیت به پایان برسانید بقیه امور باما» کنایه‌از اینکه اگر قوای لشکری اهداف عملیات مزبور را تأمین کنند، نگران روند ادامه جنگ نباشند و پایان جنگ را به ما سیاسیون بسپارید. در اینجاقندی به آقای هاشمی وارد است. زیرا اساسا تعریف افاق سیاسی برای رزمندگان صحنه نبرد موجب کاهش انگیزه‌های نیروی رزم می‌شود. یعنی جای طرح این استراتژی در میدان نبرد و قرارگاه نبود بلکه جای این استراتژی در کنار امام (ره) و در جلسات سران سه قوه باید مطرح و مورد ردّ یا تایید قرار می‌گرفت و نتیجه آن به رده‌های مربوطه ابلاغ می‌شد. در عین حال از این جهت که آقای هاشمی به صراحت پرده را از روی استراتژی خود برداشته باید از آن به عنوان یک نقطه‌ای مهم نام برد. استراتژی نبرد موفق در اختیار پایان جنگ یک استراتژی بود که تا پایان جنگ آقای هاشمی از آن پیروی و سعی کرد که در زمان‌های دیگر از این استراتژی استفاده کند. در عملیات مربوطه منوطقه کلی تعیین شده بود که از نظر وسعت برابری نمی‌کردند. مناطقی که به سپاه سپرده شده بود خیلی بزرگ‌تر از منطفاهای بود که به ارتش واگذار شده بود. ولی از نظر اهمیت هر دو منطقه مهم بوده و در صورتی که این دو منطقه دست به دست هم می‌دادند هدف مهمی تأمین می‌شد. ضمن اینکه منطفه‌ای که به ارتش سپرده شده بود علاوه بر یگان‌های ارتش، یگان‌هایی هم از سپاه در اختیار ارتش گذاشته شده بود. در محور واگذار شده به سپاه موفقیت‌های خوبی به دست آمد ولی چون در محور ارتش موفقیت لازم به دست نیامد بنابراین، دو محور یاد شده دیگری را پوشش ندهاد و پیروزی مد نظر آقای هاشمی محقق نشد. هر چند که همین عملیات موجب رخ دادن حوادثی از جمله سفر معاون امور خاورمیانه امریکا به منطقه و سفر نخست‌وزیر وقت ترکیه به ایران شد. در واقع پایان جنگ و نحوه پایان جنگ همان جا کلبید خورد. نخست‌وزیر وقت ترکیه، اولین شخص جهان غرب بود که پس از نبرد خیبر عازم ایران شد و در رابطه با پایان جنگ هم صحبت کرد و به صورت غیرمستقیم به ما مزده زور صدام را می‌داد. یک سال بعد زور امرو خا رج آلمان سه نمایندگی از هفت کشور صنعتی به ایران آمد و بعد از آن آقای هاشمی، کیسینجر مستشارمنهور امریکایی در زاین حضور داشت. همه اینها نتایج سیاسی از عملیات خیبر محسوب می‌شود. به عبارتی دیگر هر چند از عملیات خیبر با عنوان عملیاتی ناکام یاد شده‌است اما این عملیات سدی را شکست که علاوه بر اهداف کار برده‌های نظمی جدیدی را برای استراتژی نظامی جمهوری اسلامی ایران رقم زد، موفقیت‌های بعدی را هم به وجود آورد اما در حوزه سیاست طلسمی را شکست که در آخر به عقبه مک فالرین منجر شد. در عملیات بعد از خیبر، یعنی عملیات بدر، هاشمی، حسن روحانی را به عنوان نماینده خود در عملیات بدر مستقر کرد. در عملیات بدر کامروا نبودیم و حتی موفقیت‌هایی را که در عملیات خیبر به دست آوردیم، عملیات بدر نصیب‌مان نکرد. در عملیات بدر، آقای هاشمی ایده‌ای را که شهید صیاد تقربیا بعد از عملیات رمضان زمره مان را آغاز کرده بود یعنی ایده «وگدازی فرماندهی عملیات و نیروهای بسیج به ارتش» بدیهی است به نظر کنایی که پس از این تاریخ اگر درد هیچگونه ترتیب لاری درده نخواهد شد.

در عملیات بدر، همین ایده و ساختار کلید خورد اما آن هم منجر به ناکامی شد.

سیاست

علیرضا کیانپور | بحث درباره هاشمی به عنوان چهره‌ای که تقریباً در تمامی مناصب حساس حکومتی ایفای نقش کرده، کاری است دشوار. این‌طور مواقع، همیشه این سوال مطرح است که وقتی از هاشمی صحبت می‌کنیم، دقیقاً از کدام هاشمی صحبت می‌کنیم. آنچه در این گفت‌وگو بیش از هر چیز مورد تأکید‌بمان بود، دورانی است که هاشمی ریاست مجلس شورای اسلامی را برعهده داشت و برای بررسی آن سال‌ها به سراغ غلام‌رضا حیدری، نماینده اصلاح‌طلب این روزهای مجلس رقتیم که از قضا در ادوار دوم و سوم هم، از نزد یک‌با هاشمی همکار بوده‌است.

■ **هاشمی در انتخابات مجلس اول رتبه‌ای بهتر از جا بگیرد چهاردهم به دست نیاید؛ چه اتفاقی افتاد که نفر چهاردهم تهران در یکی از آزادترین انتخابات ممکن، آن هم با حضور تقریباً تمامی چهره‌های سیاسی از طیف‌های مختلف، ریاست‌رسید؟**

به یاد دارم که اکثریت کرسی‌های مجلس در دوره اول در اختیار حزب جمهوری اسلامی قرار گرفت و شاید ریاست هاشمی کی تصمیم درون حزبی بود. در واقع جایگاه ونفوذ هاشمی در حزب جمهوری اسلامی یکی از مهم‌ترین علل ریاست‌ا بود.

■ **اداره چنین مجلسی باید کار دشواری باشد.**

البته، به هر حال آنچنان‌که اشاره کردید انتخابات مجلس اول یکی از دموکراتیک‌ترین انتخابات تاریخ ۴۰ساله انقلاب است و در آن دوره، همه احزاب و گروه‌ها حضور داشتند. آن زمان هنوز بحث شورای نگهبان و به‌خصوص نظارت استصوابی این شورامطرح نشده بود. شاید چالش مهم هاشمی در آن دوره همین اداره سخن بود. از طرفی مشکلات ناشی از جنگ، کار را دشوارتر نیز کرده بود. یکی از انتقادهایی که آن زمان به مرحوم هاشمی وارد بود، خود خورده‌نامواصبی است که باعضای نهضت آزادی داشت. متأسفانه آن زمان قضا ناگهان به‌سمت علیه این افراد که بسیار در فرآیند پیروزی انقلاب، مبارزه علیه حکومت پهلوی و همچنین نشر و اشاعه تفکر و فرهنگ تشیع و اسلامی فعال بودند، پیش رفت. به هر حال اس از مسائلی که پیش آمد و دولت موفق کنار رفت و همچنین در ادامه کشور با چالش رفت. به هر حال اس از مسائلی که پیش آمد و دولت موفق کنار رفت و همچنین در ادامه کشور با چالش مربوط به اشغال سفارت‌امریکارو به‌رونده، به‌این بزرگان اتهام سازشکار زده شد و گفتند چرا این افراد به‌دنبال تعامل مثبت با دنیا هستند. در این اوضاع برخی چهره‌ها و طیف‌های انقلابیون این رویکرد را بر نمی‌تابانند و شاهد بودید دوستان نهضت آزادی بعضادر مجلس مورد حمله این طیف‌های خاص قرار می‌گرفتند و حتی در

مناقصه عمومی دو مرحله‌ای توام با ارزیابی کیفی ساخت، تأمین و تحویل پالنت پلاستیکی رنگی یک تکه

شرکت پتروشیمی جم در نظر دارد نسبت به ساخت و تحویل ۶/۰۰۰ پالنت پلاستیکی یک تکه در ایام ۱۵/۰۹/۱۳۹۰ سالتیترتا بارکد اعلامی از طرف دستگاه نظارت و استعلام استانی و دیپلمایی، مطابق با مشخصات فنی وباتلاکاردها براساس شرایط مندرج در مدارک و اسناد فقهی، از طریق مناقصه به پانزده شرکت (یک میلیارد و پانصد میلیون) ریال - شماره مناقصه: 96-JFC-39-

دستگاه نظارت: واحد عملیات جستجوی و ابزارهای محصول پتروشیمی جم سابق پتروشیمی شرکت در مناقصه: ۱/۵۰۰۰۰۰۰ (یک میلیارد و پانصد میلیون) ریال سایر اطلاعات و جزئیات مربوط در اسناد مناقصه مندرج می باشد.

شرکت پتروشیمی جم در رد یا قبول هر یک با تمام پیشنهادها بدون آنکه محتاج به ذکر دلیل باشد مختار است. دریافت اسناد، پیمانکاران واجد شرایط می توانند پس از انتشار آگهی در دو نوبت در روزنامه و وب سایت شرکت به نشانی www.jpcomplex.com، با در دست داشتن معرفینامه و کارت شناسایی نسبت به دریافت اسناد مناقصه تا ساعت ۰۰/۱۶۰۰/۱۳۹۰روزیکشنبه مورخه ۱۱/۰۴/۹۶به نشانی دفتر مرکزی طبقه سوم بخش مناقصات اداره تدارکات مراجعه نمایند. تحویل پاکت و نمونه اسناد مناقصه بایستی توسط اشخاص مجاز تکمیل امضا وممهور شود و حداکثر تا پایان وقت اداری روز سه شنبه (ساعت ۰۰/۱۶/ مورخه ۱۱/۰۴/۹۶) نسبت به تحویل پاکت به دفتر مدیریت عملیات واقع در دفتر مرکزی طبقه چهارم اقدام نمایند. بدیهی است به نظر کنایی که پس از این تاریخ اگر درد هیچگونه ترتیب لاری درده نخواهد شد.

لارم به ذکر است گفتنی است که تمامی به مناقصه در شرکت در مناقصه تا روز یکم ایستت نسبت به تحویل پاکت الف، ب، ج، د (ارزایی کیفی) بصورت یکجا و در پاکت جداگانه و درسته و ممهور به مهر شرکت اقدام نمایند.

همچنین مناقصه گرانی می بایست همزمان با تحویل پاکت نسبت به تحویل ۱۰ عدد نمونه مطابق با مشخصات مندرج به آدرس ذکر شده در اسناد اقدام نمایند.

بدیهی است در صورت کسب امتیاز لازم درحوض ارزایی کیفی(۷۰ امتیاز) و تأیید فنی نسبت به بازگشایی پیشنهادات مالی اقدام می گردد، در غیر این صورت پیشنهادات مالی مسترد می گردد.

نشانی دفتر مرکزی: تهران، خیابان توابیر، خیابان نظامی کنجوی، روبروی شهرداری منطقه ۶ پلاک ۲۷

تلفن تماس: ۰۲۱-۸۸۶۶۵۴۷-۷

تایمباز: ۰۲۱-۸۸۷۱۴۶

مناقصه عمومی دو مرحله‌ای تأمین Aimer 163 توام با ارزیابی کیفی

شرکت پتروشیمی جم در نظر دارد تأمین Aimer 163 مورد نیاز مجتمع خود را به مقدار 260,000 kg براساس شرایط مندرج در مدارک و اسناد و از طریق مناقصه، به تأمین کننده واجد شرایط واگذار نماید.

– شماره مناقصه: 96-JFC-

دستگاه نظارت: اداره خدمات فنی شرکت پتروشیمی جم مبلغ تضمین شرکت در مناقصه : ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ (یک میلیارد) ریال سایر اطلاعات و جزئیات مربوط در اسناد مناقصه مندرج می باشد.

شرکت پتروشیمی جم در رد یا قبول هر یک با تمام پیشنهادها بدون آنکه محتاج به ذکر دلیل باشد مختار است. دریافت اسناد، تأمین کنندگان واجد شرایط می توانند پس از انتشار آگهی در دو نوبت، در روزنامه و وب سایت شرکت به بازگشایی پیشنهادات مالی اقدام می کنند. در غیر این صورت پیشنهادات مالی مسترد می گردد. تا پایان وقت اداری روز شنبه(ساعت ۰۰/۱۶/ مورخه ۰۳/۰۴/۹۶) با آدرس دفتر مرکزی شرکت پتروشیمی جم واقع در تهران، طبقه سوم، بخش مناقصات واحد تدارکات) اقدام نمایند.

تحویل پاکت: اسناد مناقصه بایستی توسط اشخاص مجاز تکمیل، امضا و ممهور شود و کلیه پاکت بصورت یکجا ، حداکثر تا پایان وقت اداری روز دوشنبه(ساعت:۰۰/۱۶/ مورخه ۱۱/۰۴/۹۶، به نشانی دفتر مرکزی: تهران، خیابان توابیر، خیابان نظامی کنجوی، روبروی شهرداری منطقه ۶ پلاک ۲۷، طبقه ۶ واحد کمیسیون معاملات تحویل گردد.

بدیهی است در صورت کسب امتیاز لازم در ارزیابی ها نسبت به بازگشایی پیشنهادات مالی اقدام می گردد.

تلفن تماس: ۰۲۱-۸۸۶۶۵۴۷-۷

تایمباز: ۰۲۱-۸۸۷۱۴۶

محور حمله‌های انتقادی مخالفان هاشمی علیه او بود. متأسفانه در جریان مک‌فالین بعضی ناجوامردی کردند که حتی امام‌وکنششی تند نشان داد و گفت که بعضی اوقات وقتی به صدای مجلس گوش می‌دهیم، انگار صدای رادیو اسراریل را می‌شنویم. در مجموع هاشمی اصل را بر عدم ارتباط با امریکانمی گذاشت اما تأکید داشت باید براساس منافع ملی وارد تعامل شویم و همین مساله باعث شد که در یک سال پایانی عمر حضرت امام(ره) در نامه‌ای به ایشان برخی مسائل از جمله همین بحث پایان جنگ را خواستار شُود.

اخیرا جایی خواندم که آقای هاشمی وقتی برای اعزام به منطقه آماده می‌شد، سعی می‌کرد به دیدار مادرش نیز برود. گویا مادرشان گفته بود من که تو را هر روز در تلویزیون می‌بینم و اگر تو می‌خواهی من را ببینی، بهتر است، خودت بیایی و گویا در یکی از این دیدار ها گفته بود این جنگ را تمام کنیید. فارغ از این مسائل، یکی دیگر از نکاتی که در نامه هاشمی به حضرت امام(ره) مورد تأکید قرار گرفت، بحث تعامل با امریکا بود که اتفاق

همین چندسال پیش بنده در دیداری با ایشان درباره آن مساله صحبت کردم که آقای هاشمی توضیح داد که آن زمان به این نتیجه رسیده بودم منافع ملی کشور ایجاب می‌کرد این مشکل حل شود اما متأسفانه عمر امام کفاف‌ن داد.

■ **لطفا در باره نقش هاشمی در بحث رای اعتماد به مهندس موسوی در مجلس دوم بگوئید؟** آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان رییس جمهور چندان موفق معرفی مهندس موسوی نبود و هم‌زمان، نزدیک به یکصد نماینده در نامه‌ای به حضرت امام(ره) تأکید کردند که در شرایط کنونی، معرفی مهندس موسوی به عنوان نخست وزیر بسیار تأثیر گذار خواهدبود و فرماندهان سپاه هم نظری مشابه داشتند. در این شرایط آقای هاشمی به عنوان رییس مجلس نقشی تاریخی ایفا کرد و در حالی که تعدادی از نمایندگان مخالف بودند، به‌خوبی از مهندس موسوی و دولت او حمایت کرد. در همین حال که آقای هاشمی با آیت‌الله خامنه‌ای رفتاری دیرینه داشت و به‌قول معروف با یکدیگر هم‌لباس بودند، منافع ملی ترجیح داده‌شد. اینهانوشانه‌تدبیر هاشمی بود و در مجلس به‌عنوان نتسیح عمل می‌کرد.

■ **یکسی دیگر از این بزرگه‌های حساس، بحث بازنگری در قانون اساسی بود. نقش هاشمی در این برهه چگونه بود؟** به هر حال در قانون اساسی اولیه، در بحث ویژگی‌های رهبری به بحث مرجعیت اعلم تأکید شده بود. در آن زمان مراجع اعلم، همگی بسیار مسن بودند. به هر حال بنابر قانون اساسی، اختیارات و مسوولیت‌های رهبری بسیار بالاست و در نتیجه بزرگان در آن زمان به این نتیجه رسیدند که ویژگی مرجعیت اعلم را به مجتهد متجزی تبدیل کنند. تاجایی‌که به یاددارم، در نخستین فرمان امام(ره) برای تشکیل شورای بازنگری از همین تعبیر «مجتهد متجزی» استفاده شده بود. البته در ادامه مسائل دیگری نیز اضافه شد که از جمله حذف نخست‌وزیر و تفویض اختیارات به رییس جمهور بود. که البته با توجه به برخی اکتفاها میان این دو مقام اجرایی، بزرگان به این نتیجه رسیدند با این تغییرات مشکلات، حل‌کنند.

■ **نظر هاشمی در این رابطه چه بود؟**

آن چنان که مامی دیدیم هاشمی نقشی موثر در افزایش اختیارات رهبری داشت. به عنوان مثال بحثی که در شورای بازنگری مطرح شد، زمانمند کردن رهبری در یک بازه ۱۰ ساله بود اما آنچه عملا به تصویب نهای رسید، این‌طور نبود. البته هاشمی تنها نبود و حضور عباس نوری موسوی خوینی‌ها هم در این شورا حضور داشتند که البته بنده از نظرات حضرات آگاهی ندارم و لازم است خودشان پاسخ بدهند. چرا که بسیاری از این افراد که تصمیم گیر بودند، بعدهامعترض شدند.

■ **آیا خود هاشمی هم همین ویژگی را ندارد؟**

تأکیدم بر همین مساله بود. البته این ویژگی مثبت هم باید در نظر گرفت که وقتی در عمل متوجه اشتباهی می‌شد، این اشتباه را می‌پذیرفت. اما آنچه شخصاً از هاشمی شنیدم مربوط به فعالیت سپاه بود. به یاد دارم که هاشمی تأکید داشت وقتی پس از پایان جنگ در جایگاه ریاست‌جمهوری قرار داشت، نظری مثبت به این مساله داشتیم که همچون بسیاری از دیگر کشورهایی دنیا از امکانات نیروهای مسلح برای بازسازی استفاده کنیم اما اینکه این‌طور میان‌درا اصلی اقتصاد شوند. هاشمی نگران بود که یک نیروی مسلح میان‌درا سیاست و اقتصاد باشد و با نگاهی استراتژیک این مساله را خط‌ناکمی دانست.

■ **هاشمی در مجلس سوم بالای ۸۰ درصد آرا را به دست آورد. آیا همین رای بالا در مجلس سوم در تصمیمش برای اعلام کاندیداتوری در انتخابات ریاست‌جمهوری دخیل نبود؟**

به هر حال وقتی هاشمی رییس مجلس بودم به عنوان اینکه پس از حضرت امام(ره) نفر اول نظام است، معروف بود و این مساله نه‌تنها در افکار عمومی، بلکه نزد خاص هم مطرح بود. نمی‌توان نیت‌خوانی کرد اما هاشمی سیاست‌مداری با برنامده بود که بی‌گدار به آب‌نمی‌د. ■ **به نظر شما بزرگ‌ترین اشتباه هاشمی در مجالس اول، دوم وسوم چه بود؟** در مورد مجلس اول عرض کردم، همان بحث مربوط به نهضت آزادی و خبر دورنادرست‌با آن‌ها. ■ **علت چه بود؟** پاسخ به این سوال کار دشواری است که چرا یا نهضت آزادی به عنوان یک گروه اسلامی همراه نهضت بود و نیز با رهبرانش به‌ویژه مرحوم بازرگان نقشی کلیدی در پیروزی انقلاب داشتند، چنین بر خورد شد. ما از دوران دانش‌آموزی و دانشجویی به یاد داریم به اندازه‌ای که مرحوم بازرگان و مرحوم شریعتی مطرح بودند، خیلی‌ها مطرح نبودند. حداقل می‌توان گفت در فراهم کردن نهضت، به‌ویژه همراه کردن قشر تحصیلکرده و دانشجو نقشی مهم در عهده داشتند و پاسخ به این سوال که چرا این‌طور مضروب شدند، کار دشواری است. این نهضت توان و ظرفیت‌الترتانیو بودن را داشتند. همان موقع چه چیزهایی در میان‌شان بود که حد و قواره نخست‌وزیری بود.

■ **سوال دیگری در باره نحوه ریاست هاشمی در مجلس است. هاشمی را از این نظر چگونه دیدید؟** با توجه به اینکه بنده در همان دوره سوم، پس از استعفا ی هاشمی برای حضور در جایگاه ریاست‌جمهوری، با رییس مجلس دیگری که آقای شریعتی بود، هم‌بازنه داشتند و پاسخ به این سوال که چرا این‌طور مضروب شدند، کار دشواری است. این نهضت توان و ظرفیت‌الترتانیو بودن را داشتند. همان موقع چه چیزهایی در میان‌شان بود که حد و قواره نخست‌وزیری بود.

■ **سوال دیگری در باره نحوه ریاست هاشمی در مجلس است. هاشمی را از این نظر چگونه دیدید؟** با توجه به اینکه بنده در همان دوره سوم، پس از استعفا ی هاشمی برای حضور در جایگاه ریاست‌جمهوری، با رییس مجلس دیگری که آقای شریعتی بود، هم‌بازنه داشتند و پاسخ به این سوال که چرا این‌طور مضروب شدند، کار دشواری است. این نهضت توان و ظرفیت‌الترتانیو بودن را داشتند. همان موقع چه چیزهایی در میان‌شان بود که حد و قواره نخست‌وزیری بود.

کب و گفت

هاشمی به روایت هاشمی (۳)

روزنامه‌س اعتماد مصاحبه مرکز اسناد انقلاب اسلامی با آیت‌الله هاشمی را روز نوزدهم دی منتشر کرد که ادامه آن به صورت روزانه منتشر خواهد شد. روز چهارشنبه بخشی از پاسخ آیت‌الله هاشمی رفسنجانی به این سوال «در این سال‌ها اصلا به تهران نیامدید؟» به چاپ رسید که امروز ادامه آن را در زیر می‌خوانید.

■ **خودتان ا‌هم ماشین‌نوبسی می‌کردید؟**

من نه. آنها این کار را می‌کردند. البته ماشین‌نوبسی یاد گرفته بودم ولی دیگر نمی‌رسیدم چون من کارهای گوناگون داشتم. آنها ضمن تحصیل، تعلیم ماشین‌نوبسی می‌دادند «کار و هنر» اسم آن را گذاشته بودیم. بد هم نبود، بی‌درآمد هم نبود. سرمایه‌اش را من دادم. ماشین برای‌شان می‌خریدم می‌دادم و آنها کار می‌کردند و حسب، با هم زندگی می‌کردیم. کم کم هم موفق شدیم در مدرسه‌ها جا گرفتیم. اول مدرسه حاج سیدصادق بودیم، یک مدتی آنجا هم عوالمی داشتیم؛ سر حجره دعوای‌مان می‌شد. آقای ربانی را کتک زدند این تیب کمی‌ها آقای الهی، آقای عبدالله رضایی اینها، یک تیب بودند ما یک تیب بودیم. یک شب آقای ربانی را در کوچه گرفتند کتک زدند؛ سر حجره دعوا داشتیم آنجا بد نبود یک محفلی داشتیم. بعد آمدیم حجتیه. یک شب که حجره داشتیم شلوغ بود هفت، نه نفر بودیم. آقای باهنر، آقای مهدوی کرمانی، من و دو تا برادر هم، آقای انصاری، دو نفر یاوری، آقای‌الهی و آقای قهیبی، یک نفر دیگر هشت، نه نفر در یک حجره دوفتری بودیم. نه از آن حجره‌های بزرگ؛ آن قدر حجرمان شلوغ بود که روزهایی که عزایی، چیزی بوده روزه می‌گرفتند طلبه‌ها در سالن. هر کس می‌آمد، خیال می‌کرد اینجا روضه‌ای است می‌آمدند در حجره و ما هم از این موقعیت استفاده می‌کردیم اینطور روزه‌ها، پتوهای‌مان را می‌انداختم دو طرف‌مان اینها می‌آمدند و می‌نشنیدند به اسم روضه، روضه هم نبود بعد یک قدری مجل‌شان می‌کردیم، بعد می‌فهمیدند می‌فقتند. هماغا در آن حجره بودیم با آقای باهنر و اینها و فرصت کار داشتیم. مکتب تشیع را پایه‌گذاری کردیم. همان موقع مکتب اسلام منتشر شد حالا ما حوزه‌ز دید‌آر بحث آ اینها مال سال‌های بعد است چون در مورد دعیمعشت صحبت بود اینطور ی پیش‌آمد.

■ **شما که پدرتان وضع‌شان از نظر مالی خوب بود چرا شما از نظر معیشت در مفیقیه‌بودید؟**

چون ایشان بیش از این به ما نمی‌توانست کمک کند. زندگی پدرمان آنقدر نبود همین پنجاه تومانی که به ما می‌دادند، بعد هم حالا بیشتر می‌دادند صد تومان می‌دادند. ما سه نفر آمده بودیم بیش از این خرج‌مان بود. آن زمان پایه‌ستیم نمی‌توانستند کمک کنند.

■ **سوال دیگری در باره نحوه ریاست هاشمی در مجلس است. هاشمی را از این نظر چگونه دیدید؟** با توجه به اینکه بنده در همان دوره سوم، پس از استعفا ی هاشمی برای حضور در جایگاه ریاست‌جمهوری، با رییس مجلس دیگری که آقای شریعتی بود، هم‌بازنه داشتند و پاسخ به این سوال که چرا این‌طور مضروب شدند، کار دشواری است. این نهضت توان و ظرفیت‌الترتانیو بودن را داشتند. همان موقع چه چیزهایی در میان‌شان بود که حد و قواره نخست‌وزیری بود.

■ **سوال دیگری در باره نحوه ریاست هاشمی در مجلس است. هاشمی را از این نظر چگونه دیدید؟** با توجه به اینکه بنده در همان دوره سوم، پس از استعفا ی هاشمی برای حضور در جایگاه ریاست‌جمهوری، با رییس مجلس دیگری که آقای شریعتی بود، هم‌بازنه داشتند و پاسخ به این سوال که چرا این‌طور مضروب شدند، کار دشواری است. این نهضت توان و ظرفیت‌الترتانیو بودن را داشتند. همان موقع چه چیزهایی در میان‌شان بود که حد و قواره نخست‌وزیری بود.

■ **به نظر تان در مقایسه میان هاشمی و لاریجانی کدام‌در مدیریت صحن‌دموکرات تر بودند؟** قطعاً آیت‌الله هاشمی. متأسفانه آقای لاریجانی در بعضی مسائل کاملاً بی‌بازه رفت و م‌تکب خلاف بین آیین‌نامه می‌شود و معتقدم بعدها از این شیوه لاریجانی به عنوان نکت منفی ریاستش در مجلس یاد خواهند کرد. ما گاهی می‌بینیم لاریجانی مصوبات مجلس راتحت‌عنوان اصلاح عبارتی، دوباره به رای می‌گذارد. این رویه تحقیر کلیت مجلس و نهاد قانون‌گذاری است. این شیوه‌بدعت است.

■ **هاشمی این‌طور نبود؟**

به این شدت نبود. البته کیفیت مجلس در آن زمان با مجلس امروز متفاوت است. در مجالس نخست، اکثر

قرب به اتفاق نمایندگان انقلابی و زندان‌رفته بودند و به این راحتی‌ها راحتی را تأیید نمی‌کردند و حق‌شان را برای اظهار نظر به عنوان نمایندگان ملت، امانت می‌دانستند و به این راحتی‌ها حق‌شان نمی‌گذاشتند. آن زمان همچنین ترس از خدایبیشتر بود. ■ **شاید پر تکرار ترین سوالی که بلافاصله پس از گذشت آیت‌الله هاشمی در رسانه‌ها و فضای سیاسی کشور مطرح شد، این بود که حال، چگونه خلا هاشمی را بر کنیم؟ آیا چهره‌ای را در میان‌سیاسیون در این سطح می‌بینید؟!** به هر حال این گونه افراد ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارند که آنها را متمایز می‌کند و شاید به این اعتبار نتوان جایگزینی برای‌شان پیدا کرد اما مشخصاً مقدم آقای خاتمی در مجموع خوبی‌ها هم در این شورا حضور را به دوش بکشند و ظرفیت‌این کار را دارد و با وجود تمام بلاهایی که بر سر او آوردند، چه امروز و چه حتی در زمانی که رییس‌جمهور بود، همچنان با همه‌قدر پای انقلاب ایستاده و حتی یک جمله نامسجیح از او نمی‌شنوید، هرگز بر خراش نمی‌کشد و در عین حال حرفش را بیان کرده و از حقوق عمومی ملت دفاع کرده است.

■ **به نظر شما اگر امروز هاشمی در میان ما بود، چه برخوردی با اعتراض‌های اخیر داشت؟** همه فراز و نشیب‌های زندگی هاشمی در این چند سال آخر، یک کفه ترازو قرار می‌گیرد و این سال‌های آخر در یک طرف. شاید نمود تمامی اقدامات هاشمی تا همین سال‌های آخر، حاکمیتی بود اما آنچه از او پیش از این، همیشه در حاکمیت‌هایی داشت، این سال‌ها هم همچنان مسوولیت‌هایی داشت، این سال‌ها طرف مردم را گرفت و ملت هم این مسائل را به‌خوبی می‌فهمند و در مراسم تشییع او نشان دادند. اگر بر این اساس قضاوت کنیم، قاعداً هاشمی در جریان این اعتراض‌ها هم باز سمت مردم را می‌گرفت.